

PRİZREN’DE BİR FACİA YAHUT ŞAİRİN BAŞINA GELENLER

*Murat Ali KARAVELİOĞLU**

Klâsik Türk edebiyatı araştırmalarında aynı mahlâsı kullanan şairlerin karıştırılması, ciddi bir mesele teşkil eder. Özellikle aynı dönemde yaşamış olup aynı mahlâsı kullanan şairlerin sıkça birbirine karıştırıldığı görülür. Edebiyat tarihinin temel kaynaklarından olan şuara tezkirelerinde de yer yer bu tür karışıklıklara rastlanır. Böylelikle tezkirelerden hareketle yazılan edebiyat tarihleri ve antoloji türü eserlerde yine benzer yanlışların sürdürülmesi kaçınılmaz olur. Hatta metin neşirlerinde dahi bazen iki şairin ayırt edilemediği bir gerçektir. Kanaatimizce bunun sebebi, araştırmacıların, aynı mahlâsı kullanmış olan şairleri herhangi bir eleştiriye tâbi tutmadan ele almalarıdır. Böylece şairler birbirine karıştırılmakta, birinin şiirleri sanki diğerininmiş gibi kabul edilmektedir. Ancak asıl olan husus, şairin -mevcutsa- eserinden hareket etmektir. Kaynaklarda var olan bilgiler toplanırken eserde yer alan ipuçları dikkate alındığı ve bu veriler arasında bir mukayese yapıldığı takdirde doğru sonuçlara ulaşmak mümkün olur.

Prizrenli mi? Konyalı mı?

Daha önce yayınlanan bir yazımızda Türk edebiyatında Şem‘î mahlâsını kullanan şairleri ele almış, Prizrenli Şem‘î ile Şem‘î Mustafa’dan tezkirelerde ve kataloglarda nasıl aynı kişiymiş gibi bahsedildiğini göstermeye çalışmıştık.¹ Ayrıca *Prizrenli Şem‘î Divanı* üzerine yaptığımız doktora

* Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/
makaravelioglu@yahoo.com

¹ Murat Ali Karavelioğlu, “Klâsik Türk Edebiyatında Şem‘î Mahlâslı Şairler ve Prizrenli Şem‘î”, *TDED*, İstanbul 2005, XXXII, 65-80.

tezinde de bu yanlışa dikkat çekmiştik.² Bizim bu yazıda işaret etmek istediğimiz husus ise Prizrenli Şem‘î ile Konyalı Şem‘î’nin yayınlanan bir divanda karıştırılmış olması meselesidir. Söz konusu divan, *Şem‘î Divanı* adıyla Ümran Âşıkferkî (bundan sonra ‘hazırlayan’ denilecektir) tarafından Prizren’de yayınlandı.³ Eser, şairin hayatı hakkında kısa bir giriş (s. 3-7), bir kaynakça (s. 7), metin okunuşu (s. 9-172) ve kısa bir sözlükten (173-184) oluşmaktadır.

Giriş kısmında hazırlayan, Prizren’in Türk kültür tarihindeki yerinden kısaca bahsetmiş, bir zamanlar Türk şehri olan bu şehirde yüzyıllar boyu çok sayıda şairin yetişmiş olduğunu isabetle ifade etmiştir. Daha sonra Şem‘î’nin hayatını tezkirelere dayanarak anlatmaya çalışmıştır. Burada hazırlayan, Riyazî’nin, Şem‘î’nin ölümü üzerine bir tarih mısraı ile tarih düşürdüğünü yazmaktadır. Bu mısra “Meskenüm nur Şem‘î ol Ahad” imiş (s. 4). Görüldüğü gibi mısrada, -ki bu mısra aslında bir cümledir- fiil bulunmamaktadır. Üstelik meskeni nûr olması istenen kişi Şem‘î’dir, yoksa mısraı söyleyen değildir. Zaten mısra, “Meskenin nûr ide Şem‘î ol Ehad” şeklindedir. Böylece mısraın vezni de ortaya çıkmış olur. Dahası bu tarih mısraını Riyazî değil, Edirneli Nazmî yazmış, Riyazî ise sadece tezkiresine almıştır. Giriş yazısının devamında Şem‘î’nin hayatı ile ilgili ipuçları içeren birkaç beyte yer verilmiş, böylece meşrebi, yaşı, hacca gidişi gibi hususlar aydınlatılmaya çalışılmıştır. Son paragrafta ise hazırlayan, “Prizrenli Şem‘î’nin şiirlerinin en çok kendisinden 2-3 yüzyıl sonra yaşamış olan Konyalı ve Kıbrıslı Şem‘î adlı şairlerin şiirleriyle karıştırıldığını, uzun zamandan beri yaptığı araştırmalarda bütün bu şiirlerin Prizrenli şaire ait olduğunu” söylemekte, buna gerekçe olarak da “şiirlerdeki dil, şekil, muhteva özelliklerinin XVI. yüzyılın klâsik divan edebiyatı yapısına uygun olduğunu” göstermektedir. Üstelik bu çalışma ile “Prizrenli Şem‘î’ye yapılan haksızlıklar[ın] ortadan kalkacağına inandığını” söylemektedir. Hemen ifade etmeliyiz ki, bu çalışma ile hem Prizrenli Şem‘î’ye hem de Konyalı Şem‘î’ye büyük bir haksızlık yapılmaktadır. Eğer divan hazırlanırken bizzat şiirlerden yola çıkılsa idi bütün bu

² Murat Ali Karavelioğlu, *On Altıncı Yüzyıl Şairlerinden Prizrenli Şem ‘î’nin Divanı’nın Edisyon Kitiği ve İncelenmesi*, (basılmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2005, (Danışman: Prof. Dr. Orhan Bilgin), 658 s. + tıpkıbasım.

³ Ümran Âşıkferkî, *Şem ‘î Divanı*, Baltam Yayınları: 12, Prizren 2006, 184 s.

şairlerin Konyalı Şem‘î’ye ait olduğu kolaylıkla görülebilirdi. Öte yandan hazırlayan, Şem‘î’nin bir divanının olmadığını söylemektedir. Oysa Prizrenli Şem‘î’nin divanı vardır ve İstanbul’da Prof. Dr. Hayati Develi’nin özel kütüphanesinde. Ayrıca İngiltere ve Mısır’da bulunan (iki adet divan mecmuasında da der-kenar olarak mevcuttur. Hakeza Konyalı Şem‘î de bir divan tertip ettiğini daha birinci şiirde kendisi söylemektedir (1/7). İbnülemin, bu divanın dört kez basıldığını, bunlardan üçünün İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde, birinin ise özel kütüphanesinde olduğunu belirtmektedir⁴. Divanın 1287 tarihli bir nüshası da Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa 507 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha, İbnülemin’in de belirttiği gibi pek sağlam bir nüsha değildir. Metin, harekeli olmasına rağmen yanlış yazılmış ya da yanlış harekelenmiş bir çok kelimeyi barındırır.

Hazırlayanın da belirttiği gibi Prizrenli Şem‘î’nin ölüm tarihi 936/1529-30’dur. Bu, hemen hemen bütün kaynakların ittifak ettikleri bir tarihtir. Zaten elde bulunan *Prizrenli Şem‘î Divanı*’ndan şairin bu yıllarda ölmüş olabileceği anlaşılmaktadır. Bu yazıya konu olan Konyalı Şem‘î ise, bir beytinde hacca gittiği tarihi,

Sene bin iki yüz kırk ikide Şem‘î gedâ
Sebeb-i hacc ile cenân iline eyle sefer

26/6

beytiyle açıkça söylemektedir. 1242 tarihi, milâdî olarak 1827’ye tekabül eder. Bu tarihte hacca gittiğini söyleyen biri, 1529-30’da nasıl vefat etmiş olabilir? Bu ifadenin gözden kaçmış olması tabii ki mümkündür ve belki kabul edilebilir bir dikkatsizlik olduğu düşünülebilir. Ancak şair, divanın birçok yerinde Konyalı olduğunu, yaşadığı dönemi, çağdaşlarını vs. zikretmektedir.

Bilindiği gibi fes, Osmanlı toplumunun hayatına 19. yüzyılın başlarında girmiş ve zaman içinde toplumun çeşitli kesimleri arasında yayılarak kıyafet inkılabına kadar kullanılmıştır. Yayınlanan divanın 62. gazeli “fes” rediflidir ve şairin yaşadığı dönem hakkında bir ipucu vermektedir. Hele bu gazelin iki beyti vardır ki açıkça Sultan II. Mah-

⁴ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, MEB Yayınları, İstanbul 1969, IV, 1756.

mut'tan ve onun kurduğu yeni ordudan (Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye) bahsetmektedir:

Asker-i mansûreyi Mevlâ muzaffer eylesün
Gösterir mânend[-i] ejder her birin a'dâya fes
62/5

Şem'î Sultân Mahmûd'ın ömrin Hüdâ itsün mezîd
Müjde fermân ile geldi Konya'ya ihyâya fes
62/9

Ayrıca 91. gazelin 4. beytinde de festen söz edilmektedir. Acaba bir şair şiirinde devrinin padişahının ismini dahi vererek yaşadığı dönemden söz ediyorsa, yaşadığı iddia edilen dönemde Sultan Mahmut isimli bir padişah da olmadığına göre bu durumun bir dikkatsizlik sonucu ortaya çıktığı söylenebilir mi? Keza Şem'î, gençliğinde şiirlerini Sultan Selim'e okuduğunu yine kendisi söylüyor:

Şâb iken elfâzını Sultân Selîm Hân dinledi⁵
146/5

Gerçekten de İbnülemin'in verdiği bilgilere bakılırsa Şem'î, gençliğinde İstanbul'a gelmiş, âşıklığa heveslenmiş, saz çalmayı öğrenmiş, maharetinin saraya aksetmesi üzerine padişahın huzurunda bir saz meclisi tertip edilmiş, Şem'î de bu mecliste bulunmuştur.⁶ Burada sözü edilen padişah, Şem'î'nin adını zikrettiği Sultan III. Selim'dir. Yine 58 numaralı şiirde şair, Bâb-ı Âlî'den söz etmektedir.

Şairin, yaşadığı devir ile ilgili verdiği bilgiler bunlarla sınırlı değildir. O, çağdaşı olan bazı şairlerin isimlerini de çeşitli vesilelerle zikreder. Meselâ 129. gazelin 3. beytinde Leylâ Hanım'dan (ö. 1847), aynı gazelin 6. beytinde de Vâsîf Beg'den (Enderunlu Vâsîf, ö. 1824) bahseder. Fakat söz konusu beyitlerden özellikle ikincisi oldukça yanlış okunmuş olup şairin ne demek istediği tam olarak anlaşılmamaktadır.

Şem'î'nin nereli olduğu meselesine gelince, divana şöyle bir bakıldığında şairin, Konyalı olduğunu birçok yerde açıkça ifade ettiği görülmek-

⁵ Beyitte geçen "şâb" kelimesi "şitâb" okunmuştur!

⁶ İbnülemin, *age*, IV, 1755.

tedir. “Mevlânâdayız” redifli gazelin tamamında şairin memleketine işaret edilmekle beraber asıl son beyitte,

Himmeti fânûsı altında bulundun Şem‘iyâ
Hamd-i Yezdân idelüm civâr-ı Mevlânâdayız
56/5

diyerek bunu açıkça söylemektedir.

79 numaralı şiirde baştan sonra Konya anlatılır, övülür. Eğer bu şiirin birinci kıtasının dördüncü mısraı doğru okunmuş olsaydı Konyalı Şem‘î ile ilgili çok önemli başka bir bilgiye daha ulaşıldı. Bu mısradaki “havası” okunan kelime “helvası” şeklinde okunmalıydı. Çünkü şairimizin asıl mesleği helvacılık idi. Kimi kaynaklarda zaten Helvacı Şem‘î olarak anılan şair, Şemsettin Sami’nin verdiği bilgiye göre bu işi İstanbul’da yapmıştı⁷.

Öte yandan şu dörtlükte hem mahlâsını, hem de memleketini söyler:

Mahlasım Şem‘îdir bilâdım Konya
Bizim bâğa girmez bülbül-i şeydâ
Bir kenâr sahrâda olmuşam peydâ
Kimse bilmez ne revnakda gülüm ben

119/5

Yaşamı ve memleketi ile ilgili bu kadar açık bilgiler vermesine rağmen Konyalı Helvacı Şem‘î’ye Prizrenli denilmesi, hatta öyle olduğunun iddia edilmesi büyük bir hatadır. İki şairin karıştırılması ile ilgili şimdilik söyleyebileceğimiz son söz ise divana alınan 87. gazeldir. Birçok okuma hatasını barındıran bu gazel, Prizrenli Şem‘î’nin en meşhur gazellerinden biridir ve ondan bahseden kaynakların neredeyse tamamında yer alır. Eğer kaynaklar dikkatle okunmuş olsaydı bu ayrımın da farkına varılabilirdi.

Bir divan tertip edilirken yüzyıllar boyunca gelenek hâline gelmiş usullere uyulur. Şairler ya da daha sonraki yıllarda divanı tertip edenler alfabetik sıralamaya dikkat ederler. Kasidelerde genellikle böyle bir sıralama yok ise de gazeller kafiye harflerine göre “elif” harfinden başlayarak

⁷ Şemsettin Sami, *Kâmûsu’l-A‘lâm*, İstanbul 1311, Tıpkıbasım: Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, IV, 2874.

“ye” harfine kadar mutlaka sıralanır. Yayınlanan *Şem‘î Divanı*’nda kaside bulunmamakla birlikte gazellerin yanı sıra dörtlüklerle tanzim edilmiş şiirlere de rastlanmaktadır. Hazırlayan, şiirleri mecmualardan topladığını söylediğine göre (s. 6) tanzimi de kendisi yapmış olmalıdır. Nazım şekilleri arasında bir düzenleme yapılmadığı gibi meselâ 66. gazelin kafiyesi “elif” harfiyle olmasına rağmen niçin “şın” ile “kaf” harfleri arasında bulunmaktadır? Yine 153, 154, 156, 157, 158 numaralı şiirler kafiye harflerine göre kendi yerlerinde değildirler. Öte yandan beyit ya da dörtlüklerin eksik olduğu şiirler de vardır (msl. 23/3, 65/3, 70/1, 110/1, 120/4). Bu eksikliklerin nereden kaynaklandığı anlaşılammaktadır. Bu durumda, divan düzenlenirken keyfi tasarruflarda bulunulduğu görülmektedir. Meselâ 34. gazelin altına bir gazel daha yazılmıştır. Oysa bu, tamamen farklı bir şiirdir ve numaralanması gerekir. Bundan başka bir şiir daha vardır ki buna 52 ve 53 numaraları verilmiştir; bir tek şiire niçin iki numara verildiğini doğrusu anlayamadık! Kaynakçada hazırlayan, “Prof. Dr. İsmail Ünver tarafından yazılan ‘Şem‘î Şem‘ullah’ makalesinin nerede ve ne zaman yayımlandığının belli olmadığını” söylemektedir. Söz konusu makalenin yayımlandığı yer de tarih de bellidir⁸!

Yazım Yanlışları

Yayınlanan bu çalışmada dikkati çeken hususlardan biri yazım yanlışlarıdır. Önceleri bu tür yanlışların kitabın dizgi ve basımı sırasında gerçekleştiğini düşünsek de sayıca çok oluşları sebebiyle bu hüsnüzannımız kayboldu. Bu konuda öncelikle söyleyelim ki mahlâs olan Şem‘î kelimesinin tamamı (î) ile yazılmamalıydı. Çünkü şair bazen mahlâsını tevriyeli kullanır. Yani “şem” kelimesinin sonuna getirilen “i” harfi bazen çekim eki olabilir. Bu konuda vezin daima yardımcı bir unsurdur. Öte yandan meselâ “erguvan” kelimesi hemen daima “ergıvan” şeklinde yazılmıştır. Köşe demek olan “gûşe” de her yerde “kûşe” olarak kaydedilmiştir. Böyle durumlarda yaygın kullanım her zaman tercih edilmelidir. Çalışma boyunca kimi yuvarlak okunup yazılması gereken seslerin daraltıldığı görülmektedir (msl. itdim → itdüm, cürmim → cürmüm, anın → anun, senin → senün...). Ayrıca bağlaç olan “ü”nün pek çok yerde “ve” yazılması da hem ahenk hem de vezin itibarıyla doğru değildir.

⁸İsmail Ünver, “Şem‘î Şem‘ullah” *Türk Dili*, 397, (1985), s. 38-43.

Yazım yanlışı olarak kabul edilebilecek olan 9 numaralı şiir dörtlükler hâlinde yazılması gerekirken hiçbir ölçüye dayandırılmaksızın beyitler hâlinde yazılmıştır. 14. gazelin 1. beytinde “dûdî” diye yazılan kelime “tûtî” olmalıdır. Bu, “t” harfinin “d” sesiyle telâffuzundan kaynaklanmış bir hata ya da bölge ağzı ile ilgili bir özellik gibi görünmektedir. Buna benzer yazım yanlışlarından bazılarını buraya alıyoruz: “gerdün → gerdûn”(44/4), “âleme'l-esmâ → alleme'l-esmâ” (47/3), “tuluğ → tulu” (48/3), “kıyûfetinden → kıyâfetinden” (49/3), “derdiyle → derdile” (55/2), “şecât → şecâat” (58/5), “ümid → ümmîd” (66/2), “niyet → niyyet” ve “kandil'i → kandil-i” (66/6), “rûz-şeb → rûz u şeb” (70/2), “nehârın → nehârüm” (74/5), “fitrayı → fitreyi” (76/5), “mimâd → mimâr” (77/1), “sîm ü tenim → sîm-tenüm” (87/2), “sâybân → sâyebân” (95/3), “aşkla → aşkla” (96/1), “ta'zim terkimle → ta'zim ü tekrîmle” ve “itdim → itdün” (99/2), “rü'yini → rûyını” (102/2), “andilib → andelib” (104/5), “mihnetile → mihnetle” (105/3), “hâreden → hârdan” (108/2), “yüzenle → yüzünle” (112/3), “hana → hâne”(122/2), “ebede → ebed” (122/3), “Allah'ı → Allah'a” ve “ahirete → ahrete” (125/4), “bendiler → bendeler” (131/1), “rindînede → rindânede” (132/3), “ağyârım → ağyârı” (141/1), “kesmezim → kesmezem” (156/5), “hîmemi → hâmemi”(157/1), “dökünsün → dökül-sün” (157/3). Yazım yanlışlarının hepsi ne yazık ki bunlarla sınırlı değildir⁹.

Okuma Yanlışları

Şem'î Divanı'nda var olan okuma yanlışlarına yanlış demek aslında bir yanlıştır. Bunların sayıca çok fazla olmaları bir yana nitelik olarak da affedilmez hatalar olduklarını üzülererek ifadeye mecburuz. Bilindiği gibi metin okumada anlamak esastır. Anlamak için de hem belirli bir bilgi birikimine ihtiyaç vardır, hem de konu ile ilgili *lügatlere* başvurmak gerekir. Hazırlayanın bilgi birikimini burada sorgulayacak değiliz. Zaten aşağıda verilen örnekler bunu yeterince sorgular niteliktedir; ancak sadece Lâtin harfli bir lügat olan Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*'ine bakılmış olmasını doğru ve yeterli bulmak imkânsızdır.

⁹ Meselâ; 4/1, 7/2, 16/4, 18/5, 19/1, 22/7, 26/2-3-4, 29/2, 33/2-4, 42/1, 44/2, 46/2, 48/2, 56/3, 59/3-4, 60/2, 61/4, 63/3, 77/7, 81/4, 94/3, 98/4, 99/4, 100/2, 101/3, 105/8-9, 115/4-7, 120/2, 121/6-7, 124/4, 125/1, 127/1-5, 130/1, 134/1, 144/5, 151/1-2.

Eserin kaynakçasından anlaşıldığına göre divan hazırlanırken yayınlanmış herhangi bir divana da bakılmış değildir. Metin okumada önemli olan hususlardan birisi de transkripsiyon alfabesinin kullanımudur. Eğer transkripsiyon alfabesi kullanılmış olsaydı hem yanlış okumalar bu kadar fazla olmayacaktı, hem de özellikle eklerin yazımında hataya düşülmeyecekti. Böylece okuyucunun metni anlamasında da kolaylık sağlanacaktı. Elimizdeki yayında böyle bir kullanım olmadığından eser, bilimsel bir vasıf taşımaktan uzaktır. Ayrıca vezin bilgisi, metin okumada son derece önemlidir. Her şeyden önce bir şiirin vezninin bulunması gerekir. Biz, elimizdeki çalışmada vezin kontrolü yapılmadığına inanıyoruz. Konyalı Şem‘î, aruz ve hece vezinlerinden her ikisiyle şiir yazmış bir şairdir. Hazırlayan, okuduğu metni basit bir vezin kontrolünden geçirmiş olsaydı yine mevcut hataların birçoğuna düşmekten kurtulmuş olacaktı.

Aşağıya alınan örnekler, okuma yanlışlarından sadece birkaçıdır:

İntizârım râhın üzre beklerim çokdan berü
Bir cemâlin görmesi **mensûb-1 İran**'dır bana
4/4

Beyitte geçen “mensûb-1 İran” okuyuşu yanlıştır. Doğrusu “mansıb-1 İran” olmalıydı.

Murg-ı dil pervâz ider belki kafesten nâgihân
Kasur dilden kesme ayağın dimez miydim sana?
5/3

Bu beytin ikinci mısraındaki “kasur dil” ibaresi “kasr-ı dil” olmalıdır. Ayrıca klâsik metinlerin neşrinde noktalama işareti (burada soru işareti) kullanmamak yaygın bir usuldür. Bundan, en azından yayınlanmış bir divana bakılarak haberdar olunabilirdi.

Eski harfli metinlerin okunuşu esnasında özellikle noktalı harfler sık sık birbirine karıştırılır. Müellif ya da müstensih kimi zaman unutarak veya dikkat etmeyerek noktaları koymaz ya da eksik/fazla koyabilir. Ama metni okuyanın dikkati, eseri yazandan fazla olmalı, metnin anlamını da dikkate alarak şüpheli bir gözle hareket etmelidir. Bunlar yapılsa bile dergâha “buz” sürülmeyeceğini, “yüz” sürüleceğini bilmek lâzımdır:

Kerem kıl abd-ı âciz kulların ihsân diler Yâ Rab
Sürer dergâhına **buzlar** rızkların diler Yâ Rab
12/1

17 numaralı şiirin 1. ve 8. beyitlerindeki âl-i cenâb okuyuşu “âî cenâb” olmalıdır. 7. beyitteki “cevkân” ise hem noktalara dikkat edilmesinin, hem de “kef” harfinin değişik telâffuzlarının bilinmemesinin bir sonucudur. Kelime “çevgân” okunmalıdır. Ayrıca “mâh-i tâb” değil, “mâhtâb” olmalıdır:

Top idüp **cevkân**ına aldı bizi ol **mâh-i tâb**

17/7

Aşağıdaki beyitte dergâha dönmek söz konusudur. “Bunun” yerine “Yönün” yazılmalıdır. “tut”, “dur” olmalı. Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki nüshada ifade bu şekildedir. Ancak bu nüshanın fevkalade kötü olduğu düşünüldüğünde “yüzün” ve “tut” da olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. “Heft-i semâ” ise terkipsizdir:

Bunun dergâhına tut arşın altında sücûd eyle
Yüri ey devr-i âhım pertev it **heft-i semâ**dan geç

18/3

“Ne” ile Farsça dokuz anlamına gelen “nü” kelimesinin eski harflerle yazılışı aynıdır ve aşağıdaki beyitte yer alan “ne felek” okunuşu, “nü” felek” olmalıdır. Bunu, vezin de gösterir:

Nîm nigâh ile iner yer yüzine şems ü kamer
Ne felek raksa girince arş-ı a’lâ sarsılır

25/4

Aşağıdaki mısradaki “bölüşür” veya “bulaşır” okunması gereken kelime “bolaşır” okunmuştur. Ancak vezin gereği “mâla bulaşır” şeklinde yazılması daha doğru olacaktır. “Ve” bağlacının ünlüyle biten kelimedenden sonra gelmesi hâlinde “vü”, ünsüzle biten kelimedenden sonra gelmesi hâlinde ise ses uyumuna göre “ü” veya “u” okunması gerektiği bilinen bir husustur:

Kimisi devlet ve ikbâl ile mâl[a] **bulaşır**

26/3

Aşağıdaki beyit bu hâliyle anlaşılır gibi değildir. Bu, metni anlamadan okumaya kalkışmanın bir sonucudur. “Tufâ → tûfân-ı”, “şekk-i çeşm → eşk-i çeşm”, “hoş → cûş” okunmalıdır. Seslerin yuvarlak ve darlıklandırındaki dikkatsizliği tekrar işaret etmeye gerek görmüyoruz:

Söyleyin itsün hazer **tufâ** aşkımdan benim
Şekk-i çeşmim hoş iderse şatt ü ceyhûnı geçer
 28/4

Öyle anlaşılıyor ki hazırlayan, harfleri yan yana görmüş, çoğu zaman noktalı harflerin noktalarına bile dikkat etmeden kendince okumaya çalışmış. Meselâ “dal, rı, hı, te” harflerini “dıraht” yerine “deriht” okumuş!

Gül **deriht**ında kuri feryâd ile kâm isteyân
 Ölmeden dostın yoluna tutduğın da’va nedir?
 30/3

Nedim’in meşhur gazeline bir nazire olarak yazıldığı kabul edilebilecek olan gazelin daha ilk beytinde okuma yanlışları ile karşılaşılmaktadır. “Nigâh” kelimesi belki ancak ağızlarda “nikâh” telâffuz edilebilir. “Fenân”ın ne demek olduğunu bilemiyoruz, bu kelime “fettân” olmalıdır:

Çıkardın hâlkı başdan fitne-i devrân mısın kâfir?
Nikâhın câne kast eyler aceb **fenân** mısın kâfir?
 32/1

“Tuti-i ilhân” diye bir şey yoktur. Doğrusu “tûti-i elhân”dır:

Kaçan âğâz idersin şükrin elfâz ile güyâ
 Kalur hayretde âlem **tuti-i ilhân** mısın kâfir?
 32/4

Aşağıdaki beyitlerde “mıtrab” yerine “mutrib”, “sârî” yerine “sâzı”, “kûşe” yerine “gûşe” ve “âsmâ” yerine “esmâ” okunuşları doğru olsa gerktir:

Def-i gam itmekliğe meclisde ahkâm istenür
Mıtrabın sârî sâkinin destinde bir câm istenür
 34/1

Kûşe-i vahdetde her gün çekdiğin **âsmâ** yeter
 Şem’i yandır âlemi elbetde ahşâm istenür
 34/5

Boyunu, sevgilinin kaşı gibi keman eden şair, titrettiği an bütün âlemin bunu işitip ağlayacağını söylemektedir. Ancak hazırlayan “kef” harfinin okunuşlarına dikkat etmemiştir. Ayrıca bir sonraki beyitte yer alan “hûr-i cânân” yanlışdır. Doğrusu “hûr-ı cenân” olmalıydı.

Sinem santûr idüp kaşın gibi kad[d]îm kemân itdim
Kaçan kim debredirsem **kuş** eder kevn ü mekân ağlar

38/3

“Şecer” kelimesinin “şecere”, “bâğbân”ın ise “bağbân” okunması belki anlaşılabilir, fakat “yaprağın” kelimesi “şecer” karinesi olduğu hâlde “tîr ağın” okunmamalıdır.

Şecereler tîr ağın silker seher vaktinde zârından
Kan ağlar gül ider feryâd bülbül **bâğbân** ağlar

39/7

Aşağıya aldığımız dörtlükte “muntazır-ı teşrifine” yerine “muntazır teşrifine”, “yatur âşık” yerine “yaturlar âşık-ı”, “benim” yerine “nîm”, “nîkâh” yerine “nigâh” ve “bezâr” yerine “hezâr” okumaları doğru olmalıdır. Böylece vezin de korunmuş olur:

Muntazır-ı teşrifine yârin hezar bî-çâreler
Pâyına düşmüş **yatur âşık** âvâreler
Senge bir kez **benim nîkâh** itse **bezâr** bin pâreler
Kırpiği tîr-i kazâ kudret kemânı kaşdır

41/2

Aşağıdaki beytin okunuşunda yine noktalı harflerin ayırımına varılamadığı görülüyor. Zira hazırlayanın “doya” diye okuduğu kelime “tûbâ”dır:

El ulaşmaz kâmetine dilberâ **doya** mıdır?
Dâimâ yüksek uçarsın meşrebin ankâ mıdır?

46/1

Kebş, dört yaşına girmiş koç demektir. Aşağıdaki mısradaki “kebş-i İsmail” denilerek Hz. İsmail kıssasına telmihte bulunmaktadır. Yoksa “kebiş İsmail” diye bir şey yoktur:

Kebiş İsmâil gibi kurban olur Bektâşiler

48/2

“Nun” ile “vav” harfi yan yana geldiğinde meydana gelen kelime okunsa okunsa “nev” okunur, “nû” okunmaz! “Heveslü” yerine “heves” yazılmalıdır. “Gâmeti kemân” ibaresinin doğrusu ise “kaşı kemân”dır:

Bir **nû heveslü** nazenin âfet-i cihan oynar güler
 Uğrun uğrun oklar atar **gâmeti kemân** oynar güler
 50/1

Konyalı Şem‘î, bir şiirinde din büyüklerinden ve ünlü kahramanlardan bahseder. Bu şiirin 4. kıtasında Hz. Ebu Bekir’in, Hz. Ömer’in, Hz. Osman’ın, Hz. Hamza’nın ve Zaloğlu Rüstem’in isimlerini zikreder. Kahramanlara demirden savaş elbisesi giydirir. Demir, eski metinlerde “d”li şekilden başka *temur*, *temür* veya *timur* şeklinde yazılıp okunan bir kelimedir. Bunun “timur” diye okunması mümkündür, ancak Timurleng olarak anlaşılması büyük bir hatadır. Tarihî bir şahsiyet olan Timur elbette don giymiştir, fakat burada bahsedilen bu değildir!

Timur ton giymiş hezâr pehlivân
 51/4

Aynı şiirin onuncu kıtasında ise “Sûre-i feth” terkibi “suvere feth” okunmuştur.

Tekrar belirtmeliyiz ki bir kelime, kâğıt üzerinde yan yana dizilmiş harflerin zihinde de sıralanmasıyla okunmaz. Eğer böyle okumaya kalkışılırsa buğday anlamına gelen “gendüm” kelimesi, “kendim” okunur ve metin anlaşılmaz bir hâl alır:

Bulur taksimini **kendim** değirmen darısız kalmaz
 54/4

Metnin sağlıklı ve doğru bir şekilde okunmasında yardımcı olan unsurlardan birisi de bilindiği gibi karinedir. Yani bir beyit içerisinde, hatta örnekte olduğu gibi aynı mısra içinde birbiriyle ilgili iki ya da daha fazla kelime bulunabilir. Böylece okunamayan kelime, diğerlerinin yardımıyla okunabilir. Meselâ şu beyitte geçen “dâm” kelimesinin tuzak anlamına geldiği, eskiden tuzak içine yem konularak kuş avlandığı vs. hatırlanırsa beytin baş tarafının “câris dâne” gibi anlamsız bir ibare olmadığı, doğru okunuşun “kanaatkâr olmayan, hırslı, azla yetinmeyen” gibi anlamlara gelen “hâris-i dâne” olduğu anlaşılabilir olur. Ayrıca “pişman” kelimesinin eski kullanımı “peşîmân” şeklindedir ve vezin gereği burada da öyle olması gerekir:

Câris-dâne olanlar düşer âhir dâme
 Bekleyen bâb-ı kanaatde **pişmân** olmaz

57/2

Yukarıdaki yanlışa benzer bir okuma yanlışı da “buluğ” kelimesinin “bölük” okunmasıyla yapılmıştır. “Hadd”, “tıfl”, “henüz”, “on iki, on üç”, “nev-cevân” gibi karineler kelimenin “buluğ” olduğunu göstermek için yeterlidir. Ayrıca “hadd-i buluğa”, “haddi bulûğa” okunmalıdır. Aynı gazelin son beytinde “Şem’idir” şeklinde okunan kelime “Şem’i der” olmalıydı. “Ba’d” okunan kelime “bu’d” olsa gerek. Yine aynı beyitte bir “kurt visalı”ndan söz edilmektedir. Doğru şeklin “kurb-ı visal” olduğunu düşünüyoruz:

İrmemiş hadd-i bölüğe tıfl-ı mektebdir henüz
On iki on üç yaşında nev-cevân eğlencemiz
59/2

Şem’idir kurt visâlınden yakın ba’d-ı firâk
Yâdigâr-ı yâr kılır âh u figân eğlencemiz
59/5

60. gazelde “hışm” okunan kelime “çeşm”, “mıtrâba” okunan kelime “mutribâ” olmalıdır. Bir sonraki şiirde ise Âdem Peygamber’in lâkabı olan “Safiyullah”, “seyfullah” hâlini almış! “Değil mi” yerine “değil miydin” yazılmalıydı. “Kef” harfinin ñ okunduğunu düşünürsek “eyledik” yerine “eyledün” denilmeliydi. “Merdar nefis” diye bir şey olamaz, nefis “murdâr” kabul edilir.

Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki nüshada “cim, sin, dal, ye, nun, he” harfleriyle yazılmış olup hazırlayan tarafından “cesedine” diye okunan kelime bizce “Kasdına” okunmalıdır. Vezin gereği “üzere” yerine “üzre” yazılmalıydı. “Mürg diller”in doğrusu “mürg-i diller” olmalı. “Berr” yerine “perr” yazmak daha doğrudur:

Ararlar cesedine fırsat dönerler âsumân üzere
Hezarân mürg diller saydına berr ü bâl eğmiş
64/4

Klâsik Türk edebiyatında ve Şark kültüründe dünya yaşlı ve çirkin bir kadına benzetilir. “Zen-i dünyâ” denildiğinde dünyanın bu özelliği kastedilir. Bunu terkipsiz okumak elbette hatadır. Fakat “âhım perdesin” ibaresinin “ehemm perdesin” okunması daha büyük bir yanlış olmuştur (65/1).

Divan'da “dildârıma” okunan kelime “dildârıla”dır, “avım” okunan kelimenin aslı “olam”dır, “hemen” kelimesi “hemân” okunmalıdır. “İtdi şafak” diye bir söz olamaz. Ama Türkçemizde “şafak atmak” diye bir deyim vardır:

Hem-dem oldım sandınız **dildârıma** hayli zaman
Nâil-i vuslat **avım** dirken **hemen itdi şafak**

68/2

Aşağıdaki beyitte “neyim” okuyuşu yanlıştır. Doğrusu “nîm” olacaktır. Dünya'nın yaşlı oluşuna biraz önce değinilmişti. Bu açıdan, ak saçlı olarak doğduğu kabul edilen ünlü İranlı kahraman Zal'a benzetilir. Beyitte bu kullanım görülmektedir, fakat “ze” harfi “rı” sanılmış, terkip olabileceği zaten düşünülmemiştir:

Hezâr rüstemleri bir **neyim** nigâhla saldı feryâde
Ralı dünyâya hiç var mıdır âğuş eylemiş sâbık

69/3

Gönlün gemiye, kayığa ya da yelkenliye teşbihi edebiyatımızda sıkça kullanılan benzetmelerdendir. “Fülk” gemi demektir. “Felik”in ne olduğu ise izah edilmelidir:

Akibet dil **felikini** eyler helâk girdâb-ı aşk

70/2

“Be” harfinin “ye” okunması her zaman mümkündür, ama şu mısradada olduğu gibi önünde “atlas”, ardında “köhne şal” varsa bu kabul edilemez. Doğrusu “kaba”dır. “Yek” yerine de “yeğ” denmeliydi:

Yek bize atlas **kayalardan** hemân bir köhne şâl

84/3

Okuma yanlışlarına bir örnek de “hâzihî cennâtü adnin...” diye başlayan Arapça ibarenin “hezihi cennetü adn” şeklinde her kelimesinin yanlış okunduğu 153/4'te bulunmaktadır.

“Harîdâr” müşteri demek olup “harâidlere” diye okunmuş olması hatadır (88/1); “donandım” yerine “donatdım”, “rekâbe” –ne anlama geliyorsa!- yerine “rakîbe” (88/4); “ateşi aşkın” yerine “âteş-i aşkın” (88/5) okunmalıydı. Şem‘ kelimesinin mutlaka mahlâs olarak kullanılmadığı,

mum anlamıyla sıkça tevriye yapıldığı yukarıda belirtilmişti. Burada da aynı şey olmuştur ve “Şem‘ini” yerine “şem‘ini” okumak doğrudur (88/5).

Aşağıdaki mısradaki görülen “hâk-girîbân” terkihi tamamen yanlıştır. Doğrusu “çâk-i girîbân” olmalıdır:

Bu belâ kaftanını **hâk-girîbân** eyleyem

92/3

Şu mısradaki “Muharrem” okunan kelimenin doğrusu “mahrem”dir:

Benim esrârıma ancak derûnum derdidir **Muharrem**

96/2

97. gazelin 2. beytinde “mezmek” diye bir kelime yazılıdır. Bunun ne demek olduğunu bilmiyoruz. Kanaatimizce bu kelime “bezmün” olmalıdır. Zaten beyitte geçen “mey, ehil, işret” gibi kelimeler bunu ima etmektedir. “Bey yüzi” diye okunan ibare elbette ki “yer yüzi”dir (98/2). Öte yandan “yâra dil olmak” şeklinde yazılan ibare “yâra del’olmak” şeklinde düzeltilmelidir (98/4).

106/3 numaralı beyitteki “imdâm” kelimesi anlamsız ve yanlış bir kelimedir. Doğrusu “müdâm” olmalıdır. Yine bunun gibi 116/4 numaralı beyitte yer alan “meşâd” okuyuşunun doğrusu “meşâm”dır; “eshar” yerine de “ezher” yazılmalıdır.

Aşağıdaki beyitte “gezen” diye okunan kelimenin doğrusu “kenzin”, “yer” diye okunan kelimenin doğrusu ise “bir”dir:

Cülûs itdi bi-hamdillah adâlet tahtına sultan

Înâyet **gezen** açdı kullara bir **yer** ider ihsân

109/1

“Dilberin kân elifdir” ibaresinin ne demek olduğu anlaşılamamıştır. Bizce doğru okunuş “dilberin kaddi elifdir” olmalıdır (112/1).

118/1 numaralı beyitte sakinin elinden “ney” içildiği söylenmektedir. Bazı harfler birbirine benzediğinden karıştırılabilir de acaba “mim” ile “nun” harfi birbirine nasıl karıştırılıyor anlamak mümkün değil! Sakın q düzenindeki bilgisayar klavyesinde “m” ile “n” harflerinin yan yana bulunmasından kaynaklanıyor olmasın! Yine aynı gazel içerisinde “yapa gör”, “pâye gör”; “himmet-i senginile”, “himmet seninle” okunmuştur. Yani ortaya anlamsız, hatta saçma olan şu mısra çıkmıştır:

Pâye gör himmet seninle ma'mûr olsun

118/5

Şair, bir şiirinde artık yaşlandığını, ok ve yayını erik dalına astığını, yani dünyadan el-etek çektiğini, dünyaya küstüğünü söylemektedir. Hazırlayanın bu manayı anlamayıp “ok u yayı” ifadesini “o kobayı” okumasını, tahammül sınırlarını zorlayan bir hata olarak görüyoruz (120/6). Öte yandan “bugün” diye okunmuş olan kelime “bu göz”dür. “Kan ağlamak” deyiminden bunu anlamak kolaydır (135/2).

“Yüzi üstüne düşmüş hak-i paye sürer bur su” 126/1 mısraının doğru okunuşu şu şekildedir:

Yüzi üstine düşmüş hâk-i pâyına sürer yüz su

Aşağıya aldığımız beytin nasıl okunduğunu, nasıl anlamlandırıldığını, beyitten ne anlaşıldığını, daha doğrusu beytin bir anlamı olup olmadığını anlayamadık. Acaba okunuş doğru da Şem‘î gizli, gizemli, esrarlı sözler mi söylüyor?

Gelince sıhhat beyt’ül-hazanda ağladı gezdi
Peyam-ı bû-yı Yusuf’u tut yay-ı çeşm-i Yakûba

131/2

Beytin okunuşunun şu şekillerden biriyle olabileceğini düşünüyor, fakat metin elimizde olmadığından kesin bir hükme de varamıyoruz:

Gelince *sâhat-ı/sâha-i/sohbet-i* beytül-hazanda ağladı gezdi
Peyâm-ı bû-yı Yûsuf tûtîyâ-yı çeşm-i Ya’kûba

Bir başka yerde “makâdır” okunuşunun doğrusu “makâlim”, “sermaye aşkımdan” okunuşunun doğrusu “sermâye-i aşkımdan”, “olur” okunuşunun doğrusu “alır” olmalıdır:

Makâdır anlamaz bir cânânım var
Sermaye aşkımdan çok ziyânım var
Muhabbet çarşusunda bir kapanım var
Gam **olur** satarım kapan kapana

134/3

Aşağıdaki beyit, bazı kaynaklarda Konyalı Şem‘î’ye atfedilen bir beyittir. “Eflatun” okunan kelime vezin gereği “Felâtûn” okunmalıdır. Ay-

rıca yayınlanan divanda bir kelime eksik, bir kelime de fazladır. “Eğlenmez” kelimesi “anlanmaz” okunmalıdır. Beytin doğru okunuşu şöyledir:

Felâtûn-ı zamân bî-çâre Şem‘î kadrin anlanmaz
Bekâya rihletinden sonra dirler Hazret-i Şem‘î

139/5

143/4 numaralı kıtanın ilk mısraında bulunan “bir” kelimesi fazladır. 2. mısradaki “cell” okunuşunun doğrusu “hall”dir, yani hallolmak...

146. gazelde iki yerde “çekinledi” diye bir kelime geçmektedir. Hazırlayanın bunu hangi sözlükten bulup buraya yazdığını bilemiyoruz. Bizce bu kelimelerin ilki (146/2) “çiğnedi”, ikincisi ise (146/4) “çınladı” olmalıdır. Bu sonuncusunun geçtiği mısradaki “itdiğim” okunan kelimenin doğrusu “itdi kim”, “taş felekler” okunan kelimenin doğrusu ise “tâs-ı felekler”dir:

Şöyle bir âh itdiğim taş felekler çekinledi

149/1 numaralı beyitte geçen “nuhfe” kelimesinin doğru okunuşu “tuhfe”dir. 5. beyitte ise vezin gereği “Eflatûn” kelimesi -ki şu yazılış dahi yanlıştır!- “Felâtûn” okunmalıydı. Yanlışlıkla olsa gerek “devrârı” yazılan kelimenin doğrusu ise “devvârı”dır. 6. beyitte “sebûkbârı” kelimesi sehven (!) “sebkârı” okunmuştur. Bu gazelle ilgili son olarak 3. beyte değinmek istiyoruz. Söz konusu beyitte “Halilin bakdı” diye bir ibare bulunmaktadır. Daha sonra “od, Nemrut, cinân, Halil İbrahim, nâr” gibi kelimeler beyit içine yerleştirilmiştir. Farz edelim ki hazırlayanın Kur’an-ı Kerim’de de zikredilen Hz. İbrahim’in ateşe atılması hâdisesinden haberi yok, vezin bilgisi de yeterli olmadığından kelimeyi yanlış okumuş, o hâlde sormak isteriz ki bu divanı hem de başka bir şaire isnat ederek yayınlamaya mecbur mu imiş?

152/4 numaralı beyitte “serhâne” diye bir kelime yer almaktadır. Bunun, “sernâme” olabileceği kanaatindeyiz.

Ayrı bir şiir olduğu hâlde 156. şiir gibi Hz. Peygamber övgüsünde olduğu için olsa gerek ayrı numara verilmeyen, fakat bizce verilmesi gereken ve bizim 156/II diye numaralandırdığımız şiirin 2. mısraında “bikârlar” diye okunan ve yazılan kelimenin “buñarlar” şeklinde düzeltilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Çünkü beyit içerisinde bunu işaret eden yeterli karine mevcuttur. Bir sonraki beyitte yer alan “vuslun” kelimesi de

yanlıştır, doğrusu “vaslın” olacaktır. 5. beyitteki “bâb u lûtfun” terkibi de “bâb-ı lutfun” şekline dönüştürülmelidir.

Son olarak işaret edeceğimiz okuma hatası da 157/5 numaralı beyittedir. Burada geçen “yürinin” kelimesinin ne anlama geldiğini bilemiyoruz, ancak bildiğimiz şu ki doğru okunuş “yüz bin” şeklinde olmalıydı.

Bizim hata yahut yanlış dediğimiz ama aslında bu kelimelerin tam karşılayamadığı ve tavsifte zorlandığımız bu silsile böyle uzayıp gitmektedir. Gözümüze takılan ve özellikle izafet kesresinin görülemediği yani tamlamaların bozulduğu diğer yanlış noktaların (ve başkaca hataların) sadece yerlerini vermeyi uygun buluyoruz¹⁰. Görüleceği üzere hemen her şiirde ve çoğu kez bir şiirin birkaç yerinde fahiş okuma hataları bulunmaktadır. Üstelik de bunlara vezin problemleri ile ilgili tespitlerimiz de hiç anlaşılmayan birçok yer dâhil değildir.

Vezin Aksaklıkları

Aslında vezin meselesi ile ilgili ayrı bir başlığa belki gerek yoktu. Fakat yayımlanan divanla beraber bir eski harfli metin sunul(a)madığı için veznin aksayan yerlerinin yanlış okunuşlardan mı kaynaklandığını, eksik veya fazla bir hece yahut kelime mi olduğunu, yoksa şairin vezni çok kusurlu mu kullandığını tespit etmemiz şimdilik mümkün olmadı. Yeri gelmişken şunu da belirtmek isteriz ki kaynakların belirttiği gibi Konyalı Şem‘înin şairliği kuvvetli değildir. Onun ikinci veya üçüncü derecede bir şair olduğunu çoğu kaynak özellikle belirtir. Bu yüzden vezin hatalarının tamamının hazırlayandan kaynaklandığını iddia edemeyiz, fakat aşağıya aldığımız bir iki örnek ve işaret ettiğimiz kısımların hemen tamamında hazırlayanın vezne dikkat etmeden okumada bulunduğunu görmek müm-

¹⁰ 2/2, 3/1, 4/5, 6/6, 11/1-3, 12/4, 15/4, 18/1, 20/3, 21/4, 22/1, 23/1, 24/4, 25/1, 26/1-2, 33/2-3-4, 34/4, 34a/1, 35/3, 36/5-6, 39/1-10, 40/4, 41/1-3, 42/1, 43/5, 44/5, 45/3, 46/6, 47/4, 49/2-4, 50/2-3, 52/2-4-7, 55/5, 56/5, 57/4-5, 59/1-4, 60/5, 61/4, 62/5, 64/5, 65/2-4, 67/4, 68/3-6-7, 69/1, 70/1, 73/4, 74/1-2, 75/3-4, 76/1-2, 77/1-5, 79/1-3-4, 80/3, 82/3-5, 84/4, 85/3-4, 86/3, 87/1-3-4-6, 89/6, 90/1, 93/4-5, 94/3-5-6, 95/2-3, 96/3-5, 97/4-5, 99/1-5-7-8, 100/1-5, 101/2-5-7, 104/3, 107/3, 109/5, 110/1, 113/1-2, 114/4, 117/3-5, 119/2, 120/1-2, 121/1-2-4, 123/3, 124/3-6, 125/1-3, 126/5, 127/2-7, 128/3-4, 130/3-5-6, 131/5, 132/2, 133/2-3-4, 136/3, 137/1-2-3-4, 138/1, 142/1/2-2-3-4, 144/2, 145/1, 146/1-5, 147/5, 148/4, 150/1-4, 152/1, 155/6, 156/7, 156/III/7, 157/5.

kündür. Meselâ vezni mefâîlün (×4) olan şu beytin ikinci mısraı anlaşıl-
mamaktadır, çünkü vezni bozuktur:

Seni halk eyleyen Hal[l]akdan ister Şem'î maksûdın
Dök dışı bâzâra ne dirlerse disün efrâd

22/7

Aşağıdaki beyitte “kimisini sukker-i helvâ” ibaresi “kimisi şekker [ü]
helvâ” okumak daha doğru olmalıdır, fakat ikinci mısraın vezni bozuktur:

Kimisini sukker-i helvâ ile iftâr eyler
Kiminin âbı olur ammâ nân olmaz

57/4

Şu beyitte ise ilk mısrada yer alan “yaruşurlar” kelimesinin doğrusu
“barışır” olmalıdır, çünkü bayram günü yarışılmaz, barışılır! “Def” keli-
mesini “defi” okumalıyız; vezin bozulmaktadır:

Küs olanlar yaruşurlar bayram günidir lâ-cerem
Beyninizden def olsun mâcerâ bayramlaşın

76/2

Vezin problemi olan beyit ya da mısraların sayısı bir hayli çoktur. Biz
burada sadece vezin meselesi hüsnüzannıyla bunları işaret etmekle yetine-
ceğiz¹¹.

Anlaşılamayan Mısra, Beyit Yahut Kıtalar

Bu bölümde, okunduğunda herhangi bir anlamı olmayan, bir mana
çağırışımı yapmayan, hatta tamamen saçma/uydurma sayılabilecek bazı
yerleri işaret etmeye çalışacağız. Kanaatimizce bunların da hata sayılabile-
cek bir yanı yoktur ve dikkat sınırları aşılmıştır. Öte yandan bir şiirin ya
da şiir parçasının anlaşıl(a)maz hâle getirilmesinin sebebi, okuyucunun
bilmediği bir yabancı dilde yazılmış olması hariç tutulmak üzere, başın-
dan beri anlatmaya çalıştığımız bilgi birikimi, vezin kontrolü, kaynaklara
başvurma, çeşitli lügatleri kullanabilme gibi hassasiyetlerin olmamasıdır.
Meselâ,

¹¹ 21/2, 24/1-2, 26/4, 27/1, 33/3, 38/1, 43/5, 44/2, 61/3, 65/2, 66/7, 68/4, 77/1, 80/4, 82/1,
83/4, 90/3-4, 94/8, 95/4, 96/2, 106/4, 113/5, 116/6, 126/5, 131/4, 137/5, 140/1-3-5, 142/4,
144/6, 145/1, 151/4, 155/1-2-6, 156/6-10, 157/4, 158/2.

Kendi isyânın hafacû yâre mecbûr olduğun
Âb fukur içimden mestâne meşreb olduğun

72/1

beytinin manası açık değildir. Kanaatimizce hazırlayan tarafından da anlaşılammıştır. Tıpkı şunun gibi,

Gelindi ey olur ifânım sen gel

81/1

Bu mısırada ne söylenmek istediği hakikaten anlaşılmamaktadır. Yine,

Bir düzen virdin mi kalbim sâd it evvel yegâh
Anladın mı perde ahımdan oldu çâr-gâh
Bir arabayı makamla istedim gördi yegâh
Bana hurm gösterir avuç arak vâss-i segâh

133/1

dörtlüğünün manası anlaşılmamaktadır. Bizce bu kıta,

Bir düzen virdin mi kalbim sâzına evvel yegâh
Anladın mı perde-i âhımdan oldu çâr-gâh
Bir arabânî makamla istedim gördi yegâh
Bana hurrem gösterir avcu arak re'si segâh

şeklinde okunarak anlaşılır bir hâle getirilebilir, en azından vezni düzeltilmiş olur. Bunun gibi 150. gazelin hemen hemen tamamı anlaşılammaktadır. Anlaşılması metnin bu hâliyle mümkün görünmeyen bunlara benzer yerleri tek tek zikretmek yerine sadece işaret etmekle iktifa ediyoruz¹². Divanın nüshalarına müracaat edildiğinde anlaşılmaz görünen mısraların bir çoğunun doğrusuna ulaşılacaktır.

Sözlüğün Tenkidi

Hazırlayanın kaynakçasında, buna dayanarak bizim de yukarıda belirttiğimiz gibi divan hazırlanırken sadece Ferit Devellioğlu'nun *Osman-*

¹² 3/4-5, 9/5, 11/4, 12/8, 24/2, 29/4, 33/2, 37/6-7, 41/4, 42/2, 45/4, 54/1-5, 63/1, 65/4, 67/4, 71/3, 77/3, 78/1-4, 79/2-3-5, 80/4, 81/4, 85/7, 89/5, 94/1, 95/2, 98/3-5, 100/4, 103/5-7, 104/6, 106/4, 109/4-5, 110/3, 113/2-3, 114/4, 115/7, 116/1, 124/5, 125/3, 127/7, 128/3-5, 129/7, 130/5, 131/3, 132/1-4, 133/2-4, 135/1, 136/4, 137/1, 138/3-4, 139/2-3, 140/5, 141/2, 142/2, 144/1, 146, 147/1, 152/2, 153/7, 154/1, 155/2-3-6-8, 156/3-6, 156/II/1, 157/4-6.

hca- Türkçe Ansiklopedik Lügat'inden yararlanılmıştır. Söz konusu lügatin önemi ve kıymeti elbette inkâr edilemez, ancak bilimsel metin neşirlerinde sadece bu kaynağa bakılarak -ki bu çalışmada lâyıkıyla bakılmamıştır- hareket etmek son derece yanlıştır. Nitekim bu yanlışın doğduğu vahim sonuçlar söz konusu yayında azımsanmayacak derecededir. Eski harfli ve şairin yaşadığı döneme uygun lügatlere başvurulması mutlaka gereklidir. Burada belirtmek isteriz ki bir divan neşrinin sonunda günümüz okuyucusuna ışık tutması bakımından kapsamlı bir sözlüğün konulmasındaki isabet aşîkârdır. Fakat üzülerak ifade etmeliyiz ki adı geçen yayının sözlüğü hem yetersizdir, hem de baştan sona hatalarla doludur. Öyle anlamlandırılan kelimeler vardır ki biz, bu anlamların bizzat hazırlayan tarafından sözlüğe bakılmadan ve yanlış olarak verildiği kanaatindeyiz; yoksa Devellioğlu'nun böyle anlamlandırmalar yapmadığı malûmumuzdur. Sözlükten seçtiğimiz birkaç madde başını burada maddeler hâlinde vermeyi uygun bulmaktayız:

1. "abd-i memlûk" için "kul kölesi" anlamı verilmiştir!
2. "alâmet-i hil'at", "nişanlı, belgeli kaftan" demek imiş!
3. "bâd-ı hidayet", "hâk rüzgarı" olarak anlamlandırılmış!
4. "cürm-i günah"ın anlamı "günahlı suçlar" anlamına gelmekteymiş!
5. "hırîdâr-ı gam" tamlamasının "müşteri sıkıntısı" anlamında olduğu iddia edilmektedir!
6. "iksîr-i derman", "çareli şifa" anlamına geliyormuş. Bundan anlaşılır ki çaresiz şifa da var!
7. "nahl-i bülbül", "meşhur bir çeşit bülbül" diye açıklanmış!
8. "neva" kelimesi "yeni" anlamına geliyormuş!
9. "râh" kelimesi "kaygı, keder" anlamındadır. Bu doğru, fakat kelime "hı" ile yazılırsa... Ardından gelen "râh-ı aşk" ise "aşk kederi (yolu)" anlamında imiş! Buradaki "râh", "he" harfi ile yazılır ve "yol" demektir. Diğer "râh" ile bir ilgisi yoktur. Zaten bunlar *Devellioğlu*'nda alt alta ve eski harfleri de yazılmış olduğu halde verilmiştir.

Sözlük ile ilgili söylenecek bir şey daha vardır, o da kelimelerin bu sözlüğe neye göre ve ne şekilde dâhil edildiği meselesine dairdir. Okuyucunun bilemeyebileceği muhtemel birçok kelime sözlükte yer almazken çok basit olduğunu düşündüğümüz çok sayıda kelime de sözlüğe alınmıştır. Burada dikkate alınan kıstası doğrusu merak etmekteyiz. Ayrıca bazı

kelime ve tamlamalar sözlüğe ek almış hâlleriyle dâhil edilmiştir. Meselâ, “nakd-i ömrüm” tamlaması bu hâliyle sözlükte yer almaktadır. Bu durum değil bilimsel neşirlerde, popüler nitelikteki yayınlarda bile uygun değildir. Üstelik yukarıdaki tamlamaya “kıymetli ömür” anlamı verilmiş ki bizce yoruma ihtiyaç bırakmamaktadır. “Ravza-i pâki”, “milk-i hüsnin”, “âzâdı”, “levh-i mahfûza”, “şu’le-i âhım” gibi metin içerisinde aldıkları eklerle sözlüğe giren kelime ve tamlamaların bu durumlarını da okuyucunun takdirine bırakıyoruz.

S o n u ç

Bütün bu değerlendirmelerden sonra anlaşılmıştır ki şiirleri yayınlanan Şem‘î, Prizrenli Şem‘î (ö. 936/1529-30) değildir. Sanırız bu şiirlerin - biri hariç- hepsinin sahibi çarşı ağalığı, kahvecilik ve helvacılıkla uğraşan ve kaynaklarda “Helvacı” diye anılan Konyalı Şem‘î’dir (ö. 1257/1841). Hariç dediğimiz 87 numaralı gazel Prizrenli Şem‘î’nindir ve birçok kaynakta şairliğine örnek olarak verilen gazellerden birisidir. Herhâlde hazırlayan, Prizrenli Şem‘î’nin divanını yayınlıyorum diye onu da divana dâhil etmiştir. Kısacası Prizrenli Şem‘î’nin divanını hazırladığını sanan, hatta bazı karışıklıklardan söz edip bunu iddia eden kimse aslında farkında bile olmadan Konyalı Şem‘î’nin şiirlerini yayınlamış görünmektedir. Prizrenli Şem‘î’nin divanı yukarıda da belirttiğimiz gibi tarafımızdan bir doktora tezi olarak hazırlanmış, geniş bir incelemeye de tâbi tutulmuştur. Kanaatimizce son derece iyi bir şair olan Prizrenli Şem‘î’nin şiirleri ile kaynaklarda da şairliğinin kuvvetli olmadığı ifade edilen Konyalı Şem‘î’nin şiirlerinin karıştırılmış olmasını, daha doğrusu Konyalı Şem‘î’nin şiirleri âdeta elinden alınırken Prizrenli Şem‘î’nin hiç hak etmediği bir şairlik mertebesine indirilmesini büyük bir gaflet olarak değerlendiriyoruz.

Felâtûn-ı zamân içre bî-çâre kadrin anlanmaz

Bekâya rihletinden sonra dirler Hazret-i Şem‘î

beytinde Konyalı Şem‘î, zamanında değeri bilinmezken ancak ölümünden sonra saygı göreceğini söylemiş, ama yayınlanan bu çalışma ile öldükten sonra bile saygısızlığa uğramıştır. Bu itibarla metin neşirlerinde bizzat metinden hareket etmenin, hatta şairin kimliği için metni esas almanın önemine bir kez daha işaret etmek isteriz.

Yayınlanan divanda bulunan ve bizim hem yazı metni içerisinde, hem de dipnotlarda işaret ettiğimiz hataların belki bir mislini de görememiş olduğumuzu düşünüyoruz. Meselâ anlayamadığımız mısralar bu kabildendir. Bizim fikrimize göre divan neşredek bir araştırmacıda bu işin alt yapısı için gerekli bilgi birikiminin var olması lâzımdır. Hele vezin bilgisinin olmayışı kabul edilebilir değildir. Kısacası böyle bir divan neşri dünyanın birçok şehrinde yapılabilirdi, fakat Prizren gibi asırlarca Türk milletinin kültür merkezlerinden biri olmuş bir şehirde yayınlanmış olması bir kat daha üzücüdür. Ayrıca hazırlayanın I. Uluslar Arası Balkan Türkoloji Sempozyumu'nda sunduğu "Prizrenli Şem'i Hakkında Birkaç Söz" başlıklı bildirisi yayımlanmış olup¹³ göremedik. Bu bildiri divanın neşrinden önce sunulduğuna göre korkarız ki aynı yanlışlar orada da bulunmaktadır.

¹³ I. Uluslar Arası Balkan Türkoloji Sempozyumu Bildirileri, Baltam Yayınları, 11, Prizren 2006, s. 215.